

**CONFERINȚELE PREOTEȘTI-ÎNVĂȚĂTOREȘTI ORGANIZATE ÎN
EPISCOPIA ARAD ÎN A DOUA JUMĂTATE A
SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA**

Alina Lioara Covaci

Cuvinte-cheie: progres, întâlniri, școală, biserică, Pavel Rotariu

Conferințele preotești au fost întruniri organizate la nivelul fiecărui protopopiat în ambele dieceze, Arad și Caransebeș, în baza Statutului Organic și cu respectarea autorității Bisericii. Aceste întruniri pe protopopiate ale preoților, la fel ca și în cazul învățătorilor, au fost introduse ca o metodă de perfecționare. În Biserica Ortodoxă Română conferințele învățătoarești au fost introduse de către mitropolitul Andrei Șaguna, încă din 1862, care le recomanda episcopilor din Arad și Caransebeș. În Episcopia Caransebeșului s-au organizat din 1866, după ce obținuseră în prealabil aprobarea autorităților maghiare.

În Episcopia Arad, conferințele învățătoarești s-au organizat pe baza deciziei senatului școlar din 20 martie 1870. Regulamentul de organizare a *conferințelor învățătoarești* s-a elaborat în 1871 și s-a definitivat în 1873. Conform acestui regulament, conferințele învățătorilor se organizau o dată pe an în vacanța mare în prezența inspectorului, directorului, catehetului local și cadrelor didactice din întreg protopopiatul. Aceste conferințe au contribuit la dezvoltarea învățământului în limba română, afirmarea culturii naționale. Sarcina preotului local, în buna desfășurare a întrunirii, era de a se îngriji de prezența copiilor la lecția demonstrativă și săvârșirea serviciului religios care preceda conferința propriu-zisă. După cum rezultă din regulament, preoții din protopopiat nu erau obligați să participe la conferință, participând doar preotul din localitatea ce găzduia

evenimentul.

În ce privește organizarea conferințelor preoțești există unele diferențe între cele două episcopii. În Episcopia Aradului conferințele au fost mixte, cu participarea tuturor preoților și învățătorilor dintr-un protopopiat, numindu-se *conferințe preoțești-învățătorești*. În condițiile în care societatea era într-o continuă schimbare, când progresul se înregistra în toate domeniile de activitate, perfecționarea preoților și învățătorilor s-a dovedit a fi o necesitate, pentru că prin intermediul cuvintelor și faptelor lor puteau aduce comunitatea pe calea modernității. Apostoli luminați, preotul și dascălul erau chemați să lumineze poporul, însă pentru atingerea acestui scop trebuia să existe o conlucrare și o bună înțelegere între școală și biserică. Modalitatea prin care cele două instituții puteau să-și unească forțele pentru progresul comunității pe care fuseseră aleși să o păstorească, era dialogul continuu. Dialogul dintre dascăl și preot a contribuit la găsirea soluțiilor optime pentru educarea și modelarea tinerilor, adulților și chiar a vârstnicilor, pentru a ține pasul cu celelalte naționalități conlocuitoare. Metoda prin care acest dialog putea depăși limitele hotarelor satului era reprezentată de aceste conferințe preoțești-învățătorești organizate la nivel de protopopiate. Ținută o dată pe an, conferința dezbătea probleme legate de activitatea pastorală și didactică, căuta soluții și metode pentru combaterea viciilor și a unor practici cu efecte negative asupra tinerilor și adulților, propunea activități economice și culturale menite să emancipeze material și intelectual întreaga comunitate.

Nu știm exact când s-au introdus conferințele preoțești-învățătorești în dieceza Arad, însă din protocolul conferinței preoților și învățătorilor din protopopiatul Timișoara, ținută la 26 august/7 septembrie 1881, aflăm că respectiva întrunire s-a organizat conform ordinului consistorial nr. 1659 din 4 august 1881.

Prin adresa din 30 iulie 1881, protopopul Timișoarei, Miletie Drăghici, înștiințează consistoriul că dorește organizarea unui curs pentru învățarea limbii maghiare și ținerea unei conferințe preoțești-învățătorești în 10/22 august 1881, la care să participe cei doi inspectori școlari și toți învățătorii și preoții din protopopiat. Pentru cei care absentează protopopul

propune ca ei să fie pedepsiți. Consistoriul aprobă organizarea conferințelor, lăsând la latitudinea protopopului să stabilească data: „lăudăm și nutrim cele mai bune speranțe pentru rezultat, despre care așteptăm relațiune la timpul său”.

La *conferința preoților și învățătorilor greco-ortodocși români din protopopiatul Timișoarei*, ținută în 26 august/7 septembrie 1881 au participat 25 de preoți și 28 de învățători. Prezentăm în continuare desfășurarea ei. Președintele conferinței, protopopul Miletie Drăghici, citește ordinul Consistoriului apoi prezintă scopul întrunirii, dezbătând cauzele care contribuie la *descresțerea demografică*. Avortul, principala cauză, e datorat dorinței femeilor de a scăpa de grija creșterii copiilor sau din teama unora de a nu-și pierde frumusețea. Pentru minimalizarea răului care s-a înrădăcinat în popor, preoții și învățătorii trebuie să explice credincioșilor că frumusețea femeii nu se pierde prin nașterea de prunci, ci prin „rumenele și albele”, iar sărăcia se datorează leneviei și băuturii care ruinează viața și averea întregii familii. Propunerea este primită în unanimitate de către auditoriu întrucât, toate comunele protopopiatului se confruntă cu această problemă.

O altă problemă dezbătută a fost *ameliorarea frecvenței școlare*. Preotul Ioan Dogariu deplânge situația directorilor locali care nu primesc nici un ajutor din partea antistiei comunale. În consecință, propune să se înștiințeze Consistoriul care să ceară vicecomitelui comitateresc ca antistiile să oblige părinții să-și trimită copiii la școală. Propunerea nu este aprobată, întrucât această problemă este reglementată prin normele școlare.

Nicolae Alexandru – preparand absolut, a prezentat dizertația „Care e cauza că unii învățători sunt zeloși și totuși nu produc rezultatele dorite”, lucrarea a fost transmisă președintelui Reuniunii învățătorilor, Pavel Rotariu, prezent la conferință, pentru a fi citită în ședința reuniunii.

Preotul Ioan Dogariu sublinia indiferentismul credincioșilor față de problemele școlare și bisericești, cât și pentru dotația preotului și a învățătorului, care, datorită problemelor materiale, nu își pot îndeplini cu acuratețe sarcinile și îndatoririle. Considerând

starea preoților disperată, conferința încearcă să caute modalități pentru remedierea lor. Ca un răspuns pentru părintele Dogariu, Pavel Rotariu îndeamnă preoții și învățătorii la *înțelegere* cu credincioșii, *duhul blândeții să domnească* atât în biserică, dar mai ales în afara ei, conducându-i „întru toate pe calea adevărului și luminii”, „să trezească dorința pentru înființarea de reuniuni de cântări, de muzică, de pușcași, de lectură, făcându-se întru toate părinți adevărați ai poporului”.

Procesul verbal al conferințelor preoțești-învățărești era înaintat consistoriului. Răspunsul episcopiei la conferința de la Timișoara a fost că au luat la „cunoștiință cu plăcere cu lauda și aprobare zelului conferinței pentru chestiunile sulate și pentru modul rezolvării lor...”. Cei care au absentat erau obligați să-și argumenteze neparticiparea, toate răspunsurile cuprinse într-un raport erau înaintate consistoriului. Din protocolul conferinței urmau să se publice în *Biserica și școala* fragmente pe care redacția ziarului le considera mai interesante.

În baza ordinului consistorial din 17/29 august 1881 s-au organizat conferințe și în protopopiatele Banat-Comloș, Lipova, Arad, Buteni, Tolvădia.

În cadrul ***Conferinței preoțești-învățărești din protopopiatul Banat-Comloș*** din 28 septembrie 1881 s-au dezbătut mijloacele pentru calificarea învățătorilor și metodele pentru promovarea culturii generale. Pentru rezultatele scontate trebuiau îndeplinite câteva condiții: seriozitate din partea învățătorului, locuință decentă pentru învățător, perfecționarea continuă, din punct de vedere teoretic, dar mai ales practic, înțelegere între preot și învățător, neimplicarea în „afacerile comunale”. S-a prezentat disertația „Limba maternă” de către învățătorul P. Avramuțiu, ea fiind propusă pentru publicarea în „Biserica și școala”.

Concluziile conferinței au fost următoarele: preotul să predea cateheza ca astfel să existe conlucrarea preot-învățător; examenele de vară să fie la sfârșitul lunii martie, începutul lui aprilie, o singură dată pe an; să se prezinte lecții model în cadrul viitoarei conferințe de către pr. G. Bălanu la religie, N. Popovici la matematică, V. Apahideanu la fizică. S-a propus recompensarea învățătorilor merituosi și pedepsirea învățătorilor și a

preoților care nu au participat la conferințe.

Răspunsul Consistoriului, la concluziile conferinței era adus la cunoștința preoților prin intermediul părintelui protopop. Consistoriul respinge propunerea de a schimba data examenelor pentru motivul că trebuie să existe uniformitate în întreaga dieceză.

În același an, la 22 octombrie 1881, la conferința prezidată de protopopul Ioan Tieranu al Lipovei, referitor la examenele școlare, învățătorul Eutimiu Vuia din Fibiș propune ca învățătorii să participe unii la alții la clasă pentru uniformizarea predării obiectelor de studiu, iar comitetele parohiale să respecte art. 3, p. 6 din Statutul Organic referitor la procurarea cărților pentru școlari. Au participat inspectorii Cristofor Giuchiciu și Demetrie Marcu, 17 preoți, 30 de învățători, precum și oaspeții Paul Jurma, G. Cărăbaș și Traian Barzu. Notarul conferinței a fost ales învățătorul Veniamin Martini din Alioș.

Vom prezenta în continuare modul în care au decurs lucrările acestei conferințe. Conferința, având la bază *ordinul consistorial din 17/29 august 1881 și protocolul conferinței centrale din 1879*, începe prin citirea raportului inspectorilor Cristofor Giuchiciu din Lipova și Demetrie Marcu din Birchiș. Învățătorul Ioan Tuducescu propune ca preoții și învățătorii cărora le este cu puțință să crească câte un copil sărac din comună pe care să-l dea la școală apoi la meserie și astfel să încerce să convingă locuitorii înstăriți să le urmeze exemplul. După o dezbatere furtunoasă s-a hotărât ca toți preoții să predea regulat ore de religie, aceia care nu se supun vor fi cerceteți disciplinar de către consistoriu.

Chiar dacă liniile generale sunt conturate de Episcopie, desfășurarea dezbaterilor puteau să difere de la un protopopiat la altul. Spre exemplu, tot în Eparhia Arad, Protopopiatul Butenilor, în același an 1881, la 22 noiembrie, s-au prezentat în cadrul conferinței opt dizertații: *Sărbarea duminicii și a sărbătorilor, Religiuinea și progresu, Conducerea oficiului parohial, Cerințele culturii preste totu și gradul de cultură ce se așteaptă de la învățătorul român, Preoții bătrâni și preoții tineri, Încasarea salariului învățătorului, Misiunea preotului în casele populare, Influența cântărilor bisericesti asupra evlaviosității și desceptării poporului.*

Nu putem afirma că anul 1881 a fost anul în care s-au introdus conferințele sau că atunci au fost generalizate pentru întreaga episcopie arădeană doar pentru că de atunci am găsit procesele verbale ale întrunirilor.

Din procesul-verbal al conferinței preoțești-învățătorești din 12/24 noiembrie 1881, protopopiatul Totvărădia, aflăm că la conferința preoțească-învățătorească din 25 februarie 1880 s-a decis înființarea unei biblioteci protopresbiterale din contribuția de 50 de cr. a fiecărui preot și învățător din tract.

Nu putem să nu admitem originalitatea unor conferințari în alegerea titlurilor, exemplificând cu lucrarea prezentată la conferința din Totvărădia intitulată „La un sac de învățătură, trebuie un sac de minte!”.

Ioan Tuducescu, însărcinat prin ordinul nr. 1173/ 1881 să prezinte un raport despre ținerea conferințelor învățătorești, propunea organizarea acestora în timpul vacanței de vară și prezentarea lor sub forma unor cursuri didactice gândite a transpune în practică cele mai importante materii. Recomandarea sa a fost să se sisteze pentru acel an conferințele preoțești-învățătorești după inspectorate sau tracte protopopești și să se țină doar cursuri didactice.

În ședința Sinodului Eparhial din 7/19 aprilie 1882 se amintea că în vacanța din vara anului 1881 s-au ținut cursuri de limba maghiară, nu s-au organizat conferințe învățătorești, dar s-au organizat *Conferințele preoțești-învățătorești*, pe care Sinodul le recomandă spre organizare și în continuare. Aceste conferințe, precum și cele învățătorești, prin concludul din 22 aprilie 1881 trebuiau să se facă în vacanța de vară dacă învățătorii nu erau ocupați cu cursurile de maghiară.

Prin circulara episcopală din 25 septembrie 1882 adresată protopopilor se preciza scopul *conferințelor preoțești-învățătorești* pentru promovarea coînțelegerii între învățător și preot, care împreună să conlucreze la luminarea poporului. Conferințele urmau să se organizeze în fiecare protopopiat sub îndrumarea protopopului la locul și data stabilită de episcopie. La 18/30 octombrie 1882 trebuia să se organizeze conferințe preoțești-

învățătoarești în următoarele protopopiate, stabilindu-se și localitatea unde avea loc întrunirea: protopopiatul Arad – la Pesca, protopopiatul Chisineu – la Kétigyhaz, protopopiatul Șiria – la Șiria, protopopiatul Butenilor – la Buteni, protopopiatul Halmaj – Halmaj, protopopiatul Totvădia – Totvădia, protopopiatul Timișoara – la Timișoara. În 19/31 octombrie 1882 se organizau în protopopiatul Lipova – la Lipova, protopopiatul Ienopolei – la Ienopole, protopopiatul Hasiaș – la Belinț și protopopiatul Banat-Comloș – la B. Comloș.

Pentru eficacitatea întâlnirilor, Episcopia trimitea la fiecare conferință câte un comisar consistorial ales dintre profesorii de la Institut și membrii Consistoriului, recomanda o temă consultativă de exemplu: „Școala și Biserica – îngrijirea lor” și tema generală *Sporirea iluminării poporului*. Plecând de la tema aleasă s-au stabilit câteva coordonate pentru dezbateri:

1. Metode de administrare a averii bisericii în vederea susținerii bisericii și școlii, iar cu timpul și dotarea preoților și a învățătorilor; înființarea de fonduri pentru împrumutarea țăranilor, pentru ca averile lor „să nu cadă în mâna străinului”.

2. Cum să crească apropierea de biserică, de școală și a părinților.

3. Școala - adevărat izvor de lumină, iar biserica izvor de moralitate, pietate, învățătură.

4. Stârpirea răului din popor: băutura, trândăvia, lenea, luxul de la pomeni, înmormântări, ospete.

În cadrul acestor conferințe, preoții și învățătorii au încercat să găsească soluții pentru tema anunțată de episcopie.

Conferința din protopopiatul Timișoara s-a ținut la 18 octombrie 1882 în localul școlii din Fabric sub președinția protopopului Miletie Drăghici și în prezența delegatului consistorial, profesorul Vasile Mangra de la Institutul Teologic-pedagogic din Arad. La problemele ridicate de Consistoriu, cei 39 de preoți și 36 de învățători participanți au găsit diverse soluții. Astfel, se propunea ca: din banii împrumutații credincioșilor să se cumpere

pe seama bisericii pământ, pe care să-l lucreze enoriașii săraci; în comunele unde nu există pământ de vânzare, să se ceară de la autorități o parcelă din pășunea comunală pe care credincioșii să o lucreze gratuit și a cărei venit să revină bisericii sau să fie împrumutat credincioșilor, învățătorii să fie amabili cu părinții, în timpul liber să viziteze elevii și să discute cu părinții, creșterea moralității poporului să se săvârșească prin înființarea în fiecare comună a reuniunilor de cântări și societăților de lectură; preparanții să învețe muzica instrumentală pentru a putea deveni conducători de coruri care ar face slujba mai plăcută; creșterea numărului credincioșilor participanți la serviciile celebrate de biserică se putea realiza prin interzicerea târgurilor în sărbători; pentru combaterea beției să se introducă în școală igiena, iar preoților le revine sarcina să combată luxul de la ospete și pomeni.

*Conferința preoțească-învățătorescă din protopopiatul Lipova, despărțământul Birchiș, ținută la 19/31 octombrie 1882, la care au fost prezenți 14 preoți și 17 învățători, a fost prezidată de către pr. Dimitrie Marcu, iar din partea episcopiei a participat dr. Petru Piposin. Pentru sporirea fondurilor bisericești au existat mai multe propuneri. Preotul Dimitrie Marcu propunea cumpărarea din banii bisericii „realităților imobiliare”, care se vâneau de către români și treceau în mâinile străinilor. Terențiu Petrovici propunea ca epitropia să încaseze bani pe clopote și ornamente la morți, iar în caz de sărăcie să nu se tragă clopotele și nici să se scoată ornamentele fără taxă. La punctele II și III, dr. Petru Piposin recomandă ca preoții să-și pregătească mai bine predicile, iar învățătorii să găsească metode mai bune de predare prin procurarea cărților didactice și de predici, a prelegerilor model lunare la care să participe atât preoții cât și învățătorii. Pentru o mai bună organizare, învățătorii și preoții din cercul Birchiș s-au împărțit în patru grupe organizate ca filiale al *Reuniunii preoților și învățătorilor*, care puteau funcționa și ca „*societăți de temperanță*” pentru stârpirea beției. Se propunea ca beția să fie combătută de către preot și învățător prin prelegeri despre igiena în care să sublinieze urmările nocive ale băuturii.*

Vasile Mangra, ca trimis al Consistoriului arădean, care a participat la conferințele mixte preoțești-învățătoresci din protopopiatele Timișoara și Hasiaș, raporta că întrunirea a

trezit în general interesul auditoriului. La primul punct, unde părerile erau foarte diferite, considera că organizarea rațională a averii bisericii era o necesitate, în timp ce îmbunătățirea morală și materială a poporului se putea realiza doar prin educație: „preoți devotați Evangheliei și învățători devotați instrucțiunii, ca anvoanele bisericii să resune de vocea predicatorului evangheliei, precum și tribunele școlilor de vocea apostolilor instrucțiunii”. El recomanda constituirea corurilor și societăților de lectură, iar pentru că majoritatea credincioșilor erau agricultori, în școală învățătorii să acorde mai multă atenție pentru agricultură, horticultură și pomicultură. Preoții dar mai ales învățătorii să se dea exemple în aceste ramuri ale agriculturii. Sugera introducerea igienei ca materie de studiu în școală, pentru ca elevii să cunoască efectele băuturii asupra sănătății.

În discursul rostit în cadrul conferinței de la Belinț, Vasile Mangra laudă în general activitatea susținută pentru înființarea numeroaselor coruri care activau în întreg protopopiatul, dar în special Corul de la Chizătău, care prin jubileul din 8 septembrie 1882 a dovedit că urmărește cele „mai sublime și nobile scopuri umane și culturale contra tuturor împrejurărilor nefavorabile...”. Conform concluziilor conferinței, veniturile bisericii se administrau după Normativul din 4 decembrie 1875, nr. 2489, iar comitetele parohiale urmau să încaseze regulat taxele; se puteau acorda împrumuturi din banii bisericii doar acelor care participau la slujbe și trimiteau regulat copiii la școală.

Pe lângă obligațiile didactice învățătorul, trebuia să cânte cu școlarii la biserică, iar după Liturghie să invite credincioșii să viziteze școala și atunci copiii să răspundă la întrebări din lecțiile parcurse, poezii sau din cântece bisericesti. Învățătorul trebuia să învețe copiii să cânte la biserică ca astfel vor cânta toți credincioșii la slujbele religioase, să țină prelegeri despre igienă, să facă excursii cu copiii.

Pentru a încuraja înființarea corurilor, Sinodul era rugat să introducă la Institut muzica vocală; se solicitau și cursuri despre igienă, agricultură, astfel încât fiecare absolvent să poată înființa, dirija și conduce un cor vocal și să țină prelegeri despre igienă, economie și agricultură. Corurile educă gustul etic și estetic și „îndepărtează poporul de birturi”. Se

recomanda de asemenea evitarea luxului și beției prin cuvântări, prin înființarea corurilor, societăților de lectură care să excludă din familiile membrilor lor luxul, iar Consistoriul să excludă preoții și învățătorii căzuți în patima beției.

Conferința de la Lipova din 19/31 octombrie 1882, prezidată de protopopul Ioan Țieran, și-a desfășurat dezbaterile în prezența comisarului consistorial Augustin Hamsea. S-au citit rapoartele inspectorilor de școală Chiristofel G., Iosif Suci, Demetrie Marcu. Soluțiile la propunerile episcopiei au fost următoarele:

1. administrarea cât mai corectă a averii bisericii, folosirea unor parcele din islaz; la diferite ocazii, credincioșii să fie îndemnați să facă donații, să se aplice „cu acuratețe” normativul pentru darea împrumuturilor;

2. preoții să fie un model de pietate și moralitate, să țină predici pe înțelesul oamenilor; preoții tineri sfințiți să facă practică la catedrală sau la protopopiat o perioadă mai lungă pentru a fi suficient de pregătiți pentru când ajung în parohie;

3. să se înființeze cât mai multe coruri, reuniuni care prin precizările statutare să oprească decăderea poporului.

Pentru a realiza eficacitatea acestor conferințe este suficient să analizăm raportul lui Augustin Hamsea către episcop după conferințele de la Pecica și Lipova:

„Cu privire la mersul dezbaterilor și la însemnătatea acestor conferințe, am onoarea a observa din partea mea că acelea au decurs în cea mai frumoasă ordine și participanții au dezvoltat un viu interes față de obiectele puse în discuție, ba citez a afirma că acest fel de conferințe pot deveni un îndreptar pentru viața și activitatea preoților și învățătorilor noștri, o adevărată școală practică”. Raportul recomanda organizarea frecventă a conferințelor pentru că erau un real stimul pentru progresul preoților și învățătorilor. „Ținându-se ele ambulant fac o bună impresiune asupra poporului nostru și ar contribui la ridicarea autorității preoțimii și învățătorilor noștri, pentru că văzând poporul cum se interesează conducătorii săi de soarta lui, câștigă și el mai mult curaj în lucrurile sale și mai multă alipire către conducătorii săi”.

Despre conferința preoților-învățătorilor din Banat-Comloș, profesorul de teologie Roman Ciorogariu prezintă pe scurt impresiile și concluziile conferinței. Le reproducem în rezumat în cele ce urmează: Consistoriul este avizat să pună în practică concluziile conferinței pentru a întări credința și a insufla curaj preoților și învățătorilor. Extrasul concluziilor conferințelor să fie prezentate protopopilor pentru ca aceștia să găsească soluții pentru punerea în practică; protopopii să se întâlnească într-o conferință la care se dezbătă proiectele propuse de ei; pentru ajutor să fie numiți comisari consistoriali, care să aibă și sarcina de a controla punerea lor în practică; în baza raportului făcut de protopop preoții și învățătorii merituosi să fie distinși. El recomandă organizarea de astfel de conferințe și în continuare pentru a se constata în fiecare an rezultatele dispozițiilor din anul precedent. Ca o ultimă recomandare, comisarul propune tragerea la răspundere a celor care absentează. Participanții la conferință propun înființarea bibliotecilor parohiale și școlare în fiecare comună bisericească, iar din bugetul cultului să se cumpere și cărți didactice.

În general, scenariul de organizare a conferințelor era același în fiecare an și în fiecare protopopiat: Te-Deum în Sfânta Biserică, conferința se desfășura în școala confesională și începea cu discursul președintelui (de regulă protopopul locului) despre însemnătatea și scopul conferinței, se anunțau temele de discuție conturate de Consistoriu, se alegea dintre participanți un notar care să scrie procesul verbal, se prezentau dizertații, iar pe marginea acestora urmau discuții. La aceste conferințe participau învățători, preoți, inspectori școlari, protopopul, personalități, asesori consistoriali.

Pe baza concluziilor conferințelor preoțești-învățătorești, Consistoriul eparhial din Arad, recomandă protopopilor, inspectorilor locali, preoților, și învățătorilor prin circularul nr. 1467 din 31 iulie 1883:

1. înființarea de biblioteci în fiecare parohie, abonarea la unul sau mai multe ziare din care preoții și învățătorii să prezinte țăranilor informații utile lor;

2. perfecționarea continuă pe baza studiului individual; pentru o literatură bogată să se înființeze bibliotecile protopopești din contribuții benevole sau taxe, administrarea sau

împrumutul urmând a se face în baza unui regulament;

3. capitalizarea dotațiilor preoțești;

4. participarea preoților și învățătorilor la ospete, pomeni, la care să conducă conversația în forma euristică, alegând subiecte din viața cotidiană și încercând să le transforme în discuții instructive pentru luminarea credincioșilor;

5. susținerea cu mai mult „zel” de către învățători de prelegeri despre agricultură, legumicultură, horticultură, apicultură și creșterea viermilor de mătase; la ocuparea posturilor să fie preferați cei care s-au remarcat prin acest lucru;

6. citirea *Apostolului* și *Psalmilor* doar de școlari; învățătorii să învețe elevii răspunsurile la Sfânta Liturghie, iar acolo unde se remarcă rezultate frumoase la interpretarea cântărilor bisericești, protopopul, directorul de școală să ducă copiii să cânte în sărbători în biserica parohiei vecine unde școala a fost neglijată;

7. păstrarea datinilor, tradițiilor, conservarea portului național, învățarea meseriilor de dulgher, olar; comunele mai bogate să ofere burse anuale pentru tineri, care să se perfecționeze în aceste meserii pe care să le practice în comună.

Prin circulara nr. 67/1883 din 31 iulie 1883, Sinodul eparhial arădean dispune organizarea conferințelor preoțești-învățătorești în continuare, în data de 13/25 octombrie 1883 la reședința fiecărui protopopiat, sub conducerea protopopului sau, dacă protopopii considerau că e mai bine, conferințele se puteau organiza într-o altă dată, mai devreme. Acestea se anunțau din timp pentru că prezența era obligatorie. În cadrul întâlnirii se dezbăteau măsurile necesare pentru îndeplinirea ordinelor primite, precum și eventuale proiecte noi. Protocoalele conferinței, rapoartele informative urmau să fie trimise de protopopi consistoriului diecezan.

Conferința din Protopopiatul Hasiaș din 13/25 octombrie 1883, ținută la Belinț și prezidată de protopopul George Crăciunescu a dezbătut fiecare punct al circularei din 31 iulie. Fiecare preot trebuia să-și procure jurnale al căror conținut să-l prezinte credincioșilor. Pentru că exista deja o bibliotecă protopopească încă din 1880, s-a ales o comisie pentru

elaborea unui regulament de funcționare și inventarierea cărților existente. Comisia era formată din preoții Andronic Mageru și Lucian Șepețian și învățătorii Damaschin Gerga și Nicodim Cădariu. Participarea la ospețe, pomeni să se facă cu bună cuviință, iar învățătorului îi era interzisă participarea în timpul programului școlar. În ce privește cântarea bisericească, protopopul controla dacă învățătorii i-au învățat pe copiii glasurile bisericești. Comitetele parohiale aveau obligația să convingă, ba chiar să-i constrângă pe părinți să-și trimită copiii la școală, iar acolo unde erau posibilități să recomande să se înființeze școală pentru fete, unde învățătoarele să explice despre vestimentația simplă, curată pentru a combate luxul din portul femeiesc. Tot învățătorilor le revenea sarcina de a îndemna părinții să-și înscrie copiii la școli reale, comerciale sau industriale. Răspunsul episcopului vine la 6/18 martie 1884: „constatăm cu plăcere zelul tractului pentru progresul bisericesc-școlariu și aprobăm rezoluțiunile luate în acea conferință, încredințându-te prin aceasta domniei tale a priveghia pentru efectuarea lor”.

Conferința de la Lipova din 17/29 octombrie 1883 s-a desfășurat sub conducerea comisarului consistorial Augustin Hamsea. Vom prezenta în continuare desfășurarea ei. După celebrarea Sfintei Liturghii și chemarea Duhului Sfânt, preoții și învățătorii s-au adunat în localul școlii, protopopul Ioan Țieran ia cuvântul și aduce la cunoștința participanților că din motive medicale a cerut Prea Sfințitului Episcop un comisar consistorial care să prezideze lucrările conferinței. Se dezbate pe puncte circularul episcopal. Se aprobă în principiu înființarea bibliotecilor parohiale, care să fie dotate cu cărți cu „caracter poporal” care să fie explicate credincioșilor. Pentru înființarea bibliotecii protopresbiterale s-a hotărât ca fiecare preot și învățător să contribuie cu 50 cr./an, respectiv 30 cr./an. Alegerea cărților precum și administrarea bibliotecii intra în atribuțiile comitetului protopopesc. Prezența obligatorie rămânând încă în vigoare, protopopul adaugă la protocolul conferinței lista celor 12 preoți care au absentat.

În 1883, la conferința mixtă organizată la Timișoara în 13/25 august, au participat 25 de preoți și 29 de învățători. Plecând de la ordinele episcopale, protopopul Miletie Drăghici

expune propunerile sale pe baza analizei situației din teritoriu: preoții și învățătorii să înființeze coruri și societăți de lectură pentru a atrage oamenii la biserică, iar prin predici să-i lumineze; să convingă poporul să se ocupe mai bine cu agricultura decât cu băutura, și să nu țină sărbători păgâne ci să vină duminicile și în sărbători la biserică; întrucât educația este mijlocul prin care se puteau descoperi metode mai ușoare de trai, să se insiste pentru frecventarea școlilor; să arate că hărnicia oamenilor și cultivarea bună a pământului duc la sporirea materială a oricărei familii; să convingă poporul să scape de datorii, să-și plătească dările publice, pentru că prin înmulțirea lor își pierd gospodăriile. Tot intelectualilor satelor le revenea sarcina de a îndemna femeile „să se lepede de zugrăvirea feței” și să nu facă avort pentru că acestea contribuie la pierderea sănătății.

După lungi dezbateri, s-a acceptat propunerea părintelui Augustin Hamsea, potrivit căreia învățătorii și preoții să încerce să dezvolte moralitatea credincioșilor și să cerceteze cauzele mortalității ridicate pe lângă băutura și locuințe insalubre.

În 1903, ziarul „Drapelul” ne prezintă *conferința preoțească* care a avut loc în *protopopiatul Lipova*. Semnatarul articolului face o precizare și anume că aceste conferințe în Dieceza Aradului se organizează de mult timp și că ar fi benefic să fie introduse și în Dieceza Caransebeșului. Lucrările conferinței au fost deschise de protopopul locului care sublinia scopul acestei întâlniri: *dezbaterile pe probleme pastorale, culturale, școlare și administrative, combaterea sectelor*.

Preotul Ilie Moțiu din Cheșinț a prezentat dizertația *Despre scăderile preoției și datinile stângace din popor*, indicând câteva căi pentru îndreptarea acestora. După susținerea lucrării, aceasta se preda unei comisii pentru analiză. Comisia întocmea un raport critic care se prezenta în conferința viitoare. În cadrul conferinței s-au adus în discuție probleme de interes curent. Spre exemplu, pr. Laurențiu Barzu din Bacamezău propunea să se facă apel din partea Consistoriului la „inteligenta română laică” pentru a ajuta preoții la ridicarea simțului religios, iar duminicile și în sărbători să nu rețină credincioșii de la frecventarea bisericii, ci din contră să dea exemplu „cercetând biserica cât mai regulat”. La

lucrările aceleiași conferințe s-a propus ca fiecare cleric absolut, după calificare, în răstimpul a doi ani să ocupe un post de preot. Această propunere s-a făcut ca un mijloc pentru ocuparea parohiilor vacante mai îndepărtate care rămâneau mereu fără preot. „Deși soarta preoției, acum cu întreprinderea de la stat s-a ameliorat binișor, iar dintre clericii absolvenți o parte însemnată preferă a ocupa alte posturi, de multe ori incompatibile cu cariera lor viitoare...”.

Analizând protocoalele conferințelor ținute în cele două eparhii, din datele pe care le deținem, suntem în măsură să afirmăm că Episcopia Arad s-a implicat direct în organizarea conferințelor prin circulare care enunțau tema dezbaterilor, prin delegarea unor comisari aleși dintre profesorii institutului și membrii consistoriului diecezan. Temele anunțate erau valabile pentru întreg teritoriul consistoriului arădean și cuprindeau subiecte care urmăreau a lămuri anumite aspecte din activitatea pastorală și didactică a participanților. Pornind de la raportul comisarilor și a proceselor verbale de la conferințe la nivelul Episcopiei, se făcea o analiză în baza căreia concluziile conferințelor, soluțiile cele mai optime ale preoților și învățătorilor pentru rezolvarea diferitelor probleme legate de procesul educativ sau de misiunea pastorală erau prezentate într-un circular consistorial difuzat tuturor protopopiatelor. Dezbaterile conferințelor începeau cu prezentarea circularului consistorial care analiza rezultatele obținute la conferințele preoțești-învățătorești în cursul anului anterior pe întreg teritoriul care, din punct de vedere juridic, aparținea Consistoriului din Arad. Această metodă de diseminare a concluziilor acceptate de episcopie a adus o uniformitate în rezolvarea problemelor ridicate în cadrul conferințelor.

THE CLERICAL CONFERENCES ORGANIZED IN THE ARAD DIOCESE IN THE LATE
XIX-th CENTURY AND THE BEGINNING OF THE XX-th CENTURY

(Abstract)

Keywords: progres, meetings, School, Church, education, Pavel Rotariu,

The conferences were set up in the two dioceses of Arad and Caransebes, being respected the Organic Statute and the clerical authorities. In the Arad episcopate there were mixed conferences, with the participation of all priests and teachers from an archbishop district. In a period when progress had been

registered in all domains of activity, priests and teachers improvement proved to be a necessity. In fact actually, in the rural surroundings the priest and teacher were considered enlightened apostles, being asked to illuminate the people. In order to reach this objective there had to be a very good understanding between the School and Church.

The continuous dialogue was the best possibility to unite the forces of these institutions for the community progress. The methods by which this dialogue could surpass the village boundary were represented by the priest-teachers conferences set up at the archbishop district level.

The meetings took place annually, being debated the issues bound to pastoral and didactic activity, trying to find solutions for teenagers and adults education.

The Arad episcopate was directly implicated in setting up the conferences by form letters announcing the debating themes, by delegating a professor from the Theological Institute. The enunciated themes were valid for the entire territory of Arad consistory and included the subjects that searched solutions for solving some problems appeared in the didactic and pastoral activity. The conclusions were analysed by priests authorities and optimal solutions were spread by form letters. This method of spreading the solutions accepted by the episcopate brought an uniformity in solving the appeared withing the conferences.

EVIDENȚA STRUCTURILOR COOPERATISTE LA NIVELUL INSTITUTULUI NAȚIONAL AL COOPERĂȚIEI - SERVICIUL COOPERATIST AL JUDEȚULUI SEVERIN (1947 – 1948)

Ovidiu Laurențiu Roșu

Cuvinte-cheie: cooperăție de consum, documente, politică economică, bancă populară, istorie economică

În cadrul Serviciului Județean Caraș Severin al Arhivelor Naționale fondurile create de către structurile cooperatiste, care au funcționat pe teritoriul actualului județ Caraș Severin, se evidențiază atât prin cantitatea, exprimată în număr de fonduri, metrii liniari sau unități arhivistice, dar mai ales prin importanța informațiilor conținute.

Acestea prezintă relevanță pentru apariția și evoluția structurilor cooperăției de consum, organizarea la nivelul comunei, al județelor și mai apoi al raioanelor, desfășurarea adunărilor generale, înscrierea membrilor, aprovizionarea cu mărfuri, distribuirea produselor, ș.a.

Dintre fondurile create de către structurile cooperatiste de pe raza fostului județ Severin amintim: Cooperativa de Consum "Borlovana" Borlova cu documente create între